

«Όταν οι φιλοσοφικές θεωρίες διαλέγονται: Η παρμενίδεια κριτική στη θεωρία των Ιδεών και η πλατωνική κριτική σε προγενέστερες και σύγχρονες φιλοσοφικές θεωρίες».

Μετά από μία προσεκτική επισκόπηση της δευτερεύουσας βιβλιογραφίας πάνω στον Πλάτωνα, έναν από τους κορυφαίους φιλοσόφους της αρχαιότητας (και όχι μόνο), διαπιστώσαμε ότι δεν έχει δοθεί η δέουσα προσοχή εκ μέρους των μελετητών ή δεν έχει τονιστεί τόσο, όσο θα έπρεπε (παρά το γεγονός ότι δεσπόζουσα θέση στις πλατωνικές μελέτες κατέχει, όπως γνωρίζουμε, ένα άλλο παρεμφερές θέμα, το ζήτημα της ομολογουμένως αυστηρής κριτικής του Πλάτωνα σε πολιτικούς, ποιητές και ρήτορες, το οποίο συναντάται σε αρκετούς διαλόγους, κυρίως της πρώιμης και της μέσης συγγραφικής του περιόδου, σύμφωνα με την επικρατέστερη χρονολόγηση των έργων του),¹ το θέμα της κριτικής του φιλόσοφου αυτού τόσο στη δική του θεωρία των Ιδεών όσο και στις φιλοσοφικές θεωρίες των προγενέστερων και συγχρόνων του φιλοσόφων, και, ως εκ τούτου, δεν έχει υπάρξει κάποια συστηματικότερη προσπάθεια από μέρους της σύγχρονης έρευνας, προκειμένου να διερευνηθούν οι προθέσεις και οι σκοποί του μέσα από την κριτική αυτή στάση του όχι μόνο στη δική του φιλοσοφική θεωρία αλλά και στα φιλοσοφικά συστήματα των ομοτέχνων του.

Η διατριβή, συνεπώς, που εισηγούμαι πρόκειται να στραφεί στη μελέτη ορισμένων ύστερων πλατωνικών διαλόγων και ειδικότερα του *Παρμενίδη*, του *Θεαίτητου* και του *Σοφιστή*, οι οποίοι εντάσσονται στην κατηγορία των λεγόμενων «λογικών διαλόγων» του και σ' αυτούς ο φιλόσοφος συζητά προβλήματα λογικά και διαλεκτικά, και επιδιώκει να διερευνήσει τις προθέσεις του Πλάτωνα μέσα από την κριτική του στην ίδια τη φιλοσοφία, στον δικό του δηλαδή, αυτή τη φορά, τομέα ενασχόλησης.

Ο λόγος για τον οποίο επιλέχθηκαν οι συγκεκριμένοι διάλογοι για μελέτη είναι γιατί σε αυτούς παρατηρείται η προαναφερθείσα κριτική του Πλάτωνα στις διάφορες φιλοσοφικές θεωρίες. Τα δε ερωτήματα στα οποία προτιθέμεθα να απαντήσουμε μέσα από την έρευνα και μελέτη μας είναι τα ακόλουθα: **(α)** ποιοι είναι οι σκοποί (φιλοσοφικοί και παιδαγωγικοί) του Πλάτωνα μέσα από αυτή την κριτική επισκόπηση τόσο της δικής του θεωρίας των Ιδεών όσο και των φιλοσοφικών θεωριών των προγενέστερων και συγχρόνων του φιλοσόφων, οι περισσότεροι από τους οποίους, μάλιστα, έχουν αφήσει ισχυρό το αποτύπωμά τους στην ιστορία της φιλοσοφίας; Ο φιλόσοφος επιδιώκει απλώς μια αντιπαράθεση μαζί τους στην προσπάθειά του να καταδείξει την ανωτερότητα της δικής του φιλοσοφίας; Και αν είναι πράγματι αυτή η πρόθεσή του, τότε γιατί επιτρέπει σε κάποιον άλλο (τον Παρμενίδη) να κρίνει και τη δική του θεωρία ή γιατί παρουσιάζει τον θανάοντα Πρωταγόρα στον *Θεαίτητο* να υπερασπίζεται τις φιλοσοφικές του απόψεις και να κατηγορεί τον Σωκράτη για μεροληψία (165e-168c); **(β)** Ποιες είναι οι οντολογικές συνέπειες της κριτικής αυτής θεώρησης (κατά πόσο δηλαδή η κριτική αυτή αντιμετώπιση μπορεί να «φωτίσει» περισσότερο τη φύση και τη δομή του Όντος;), **(γ)** ποιες είναι οι επιστημολογικές της συνέπειες (κατά πόσο δηλαδή ο κριτικός αυτός έλεγχος συντελεί στο να διαλευκανθεί το καίριας σημασίας και πάντοτε επίκαιρο –γι' αυτό και διαχρονικό– φιλοσοφικό πρόβλημα της γνώσης και της σοφίας, η δυνατότητα δηλαδή της γνώσης του Όντος;) και **(δ)** ποια η επίδραση της κριτικής αυτής εξέτασης στην ίδια τη φιλοσοφία και στον τρόπο με τον οποίο αυτή ασκείται

---

¹ Βλ. *Απολογία*, *Ιων*, *Γοργίας*, *Μενέξενος*, *Πολιτεία*, *Φαίδρος*.

(υπάρχει, άραγε, κάποιος τρόπος καταλληλότερος και πιο ενδεδειγμένος για την όσο το δυνατόν καλύτερη προσέγγιση της αλήθειας;).

Η διατριβή θα αποτελείται από **πέντε** κεφάλαια. Στο **πρώτο κεφάλαιο**, θα υπάρξει μία γενική **εισαγωγή** στο θέμα και θα παρουσιαστεί συνοπτικά τόσο η θεωρία των Ιδεών της μέσης περιόδου του Πλάτωνα (ώστε να διαφανούν οι ομοιότητες και οι διαφορές της από εκείνη των ύστερων διαλόγων του) όσο και οι φιλοσοφικές θεωρίες των προκατόχων του, στις οποίες ασκείται κριτική στους προς εξέταση διαλόγους, δηλαδή τα φιλοσοφικά συστήματα των Ελεατών (Ξενοφάνη, Ζήνωνα, Παρμενίδη), του Ηρακλείτου και του Πρωταγόρα, ενώ, συγχρόνως, θα δοθούν και οι κατευθυντήριες γραμμές του όλου πονήματος. Πιο συγκεκριμένα, θα τεθούν οι στόχοι της έρευνας, θα γίνει αναφορά στα προς μελέτη κείμενα και στον λόγο επιλογής τους, θα σχολιαστεί η μέθοδος μελέτης, θα προβληθεί η πρωτοτυπία του θέματος και θα παρουσιαστεί περιληπτικά η διάρθρωση της παρούσας μελέτης.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο**, το οποίο θα έχει τον τίτλο «**Η κριτική του Παρμενίδη στη θεωρία των Ιδεών**», θα υπάρξει αναλυτική παρουσίαση όχι μόνο του πρώτου μέρους του διαλόγου (130b-135c), όπου εντοπίζεται η κριτική του Παρμενίδη στη θεωρία των Ιδεών, αλλά και εκτενής ανάλυση του δευτέρου μέρους (135d-166c), του πιο μυστηριώδους, στο οποίο ο Ελεάτης φιλόσοφος επιδεικνύει τη δική του μέθοδο για ανεύρεση της αλήθειας, προκειμένου να οδηγηθούμε, διά της διεξοδικής αυτής εξέτασης, στην εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων που απορρέουν από τη μελέτη του *Παρμενίδη* και τα οποία θα σχετίζονται με τους στόχους της έρευνάς μας.

Το **τρίτο κεφάλαιο** θα φέρει τον τίτλο «**Η κριτική του Πλάτωνα σε προγενέστερες και σύγχρονες του φιλοσοφικές θεωρίες**» και θα αποτελείται από δύο υποκεφάλαια, ως εξής: **(α)** «**Η κριτική του Σωκράτη στη θεωρία του Πρωταγόρα και του Ηρακλείτου στον *Θεαίτητο***», όπου θα αναδειχθούν και θα τονιστούν οι οντολογικοί και επιστημολογικοί περιορισμοί των φιλοσοφικών αυτών θεωριών, και **(β)** «**Η κριτική του Ελεάτη Ξένου στη θεωρία του Παρμενίδη και σε άλλες φιλοσοφικές θεωρίες στον *Σοφιστή***», όπου θα τονιστεί περισσότερο η κριτική του Ελεάτη Ξένου στη θεωρία του Ελεατισμού (εφόσον αυτή καταλαμβάνει μεγαλύτερη έκταση) και λιγότερο η κριτική του στις άλλες φιλοσοφικές θεωρίες (δυϊσμό, πλουραλισμό, υλισμό, ιδεαλισμό), και θα προβληθούν τα σοβαρά προβλήματα που δημιουργεί η ελεατική μεταφυσική (όπως το πρόβλημα των εικόνων, ένα πρόβλημα, πρωτίστως, οντολογικής φύσεως, και το πρόβλημα της ψευδούς γνώμης, ένα πρόβλημα επιστημολογικής φύσεως) με τον άκαμπτο μονισμό της και την απόρριψη της ύπαρξης του μη όντος, ένα στοιχείο της παρμενίδειας θεωρίας το οποίο, όπως δηλώνεται και στο κείμενο (239c και εξής), εκμεταλλεύεται ο σοφιστής και έτσι αρνείται τη δυνατότητα οποιασδήποτε απάτης.

Ακόμη, θα επιχειρηθεί να διερευνηθούν οι σκοποί του Πλάτωνα μέσα από όλη αυτή την κριτική αντιμετώπιση των φιλοσοφικών θεωριών στον συγκεκριμένο διάλογο, θα εξεταστεί το αν η στάση του προς την ελεατική φιλοσοφία είναι καθαρά εχθρική, αν η μέσω του Ελεάτη Ξένου κριτική στους «φίλους των Ιδεών» συνιστά αυτοκριτική και συνέχεια με αυτόν τον τρόπο της κριτικής που ασκήθηκε στη θεωρία των Ιδεών στον *Παρμενίδη* και αν συντελείται κάποια τροποποίηση της μεταφυσικής του με την αναφορά στην επικοινωνία των Ιδεών (254c και εξής). Η απάντηση στα τρία τελευταία ζητήματα θα αξιοποιηθεί και στο επόμενο κεφάλαιο, στο οποίο θα υπάρξει –μεταξύ άλλων– συσχέτιση του *Σοφιστή* με τον *Παρμενίδη*, όπου (δηλ. στον *Παρμενίδη*), αφενός, προβάλλεται και πάλι η ελεατική φιλοσοφία και, αφετέρου, η θεωρία των Ιδεών τίθεται υπό κριτικό έλεγχο.

Στο **τέταρτο κεφάλαιο**, το οποίο θα έχει τον τίτλο «**Όταν οι φιλοσοφικές θεωρίες διαλέγονται**», προτού τονιστούν οι διαφορές των υπό κριτικό έλεγχο φιλοσοφικών θεωριών στην οντολογία/μεταφυσική και στη γνωσιολογία και αναδειχθούν οι δυσκολίες τους,² (για να διαπιστωθεί κατά πόσο είναι δυνατόν με αυτόν τον τρόπο να διαλευκανθεί περισσότερο το Όν και η δυνατότητα γνώσης του), θα συνεξεταστούν συστηματικά (κάτι το οποίο, όπως έχει ήδη αναφερθεί, δεν έχει πραγματοποιηθεί από τη σύγχρονη έρευνα) και οι τρεις επιλεγέντες για την εκπόνηση της μελέτης μας πλατωνικοί διάλογοι, με σκοπό να εντοπιστούν οι ομοιότητες και οι διαφορές τους ως προς την κριτική των διαφόρων φιλοσοφικών θεωριών. Πιο συγκεκριμένα, θα γίνει προσπάθεια να απαντηθούν τα ακόλουθα ερωτήματα: Επαναλαμβάνονται τα ίδια φιλοσοφικά προβλήματα στους τρεις διαλόγους; Αν ναι, τι υποδηλώνει αυτή τους η επανάληψη; Προστίθενται και άλλα; Προσφέρει ο *Σοφιστής* λύσεις στα προβλήματα που τίθενται στον *Παρμενίδη* (όπως είναι το ζήτημα της επικοινωνίας των Ιδεών, *Παρμ.* 129c) και στο πρόβλημα της λανθασμένης γνώμης που παρουσιάζεται στον *Θεαίτητο* (187d και εξής); Είναι αυτές ικανοποιητικές;

Επιπλέον, θα επιχειρήσουμε να προβάλουμε τις διαφορές ανάμεσα στον Σωκράτη και τους άλλους φιλοσόφους (τον Παρμενίδη, τον Πρωταγόρα, τον Ηράκλειτο και τον Ελεάτη Ξένο), προκειμένου να «φωτισθεί» περισσότερο το έργο του Σωκράτη. Βοηθητική προς αυτή την κατεύθυνση θα είναι και η σύγκριση των μεθόδων που χρησιμοποιούν οι διάφοροι φιλόσοφοι³ (της διαλεκτικής του Παρμενίδη στον ομώνυμο διάλογο με τη μαιευτική του Σωκράτη στον *Θεαίτητο* και τη διχοτομική διαίρεση του Ελεάτη Ξένου στον *Σοφιστή*) για την ανακάλυψη της αλήθειας. Υπάρχουν αδυναμίες και ανεπάρκειες σε αυτές; Ταυτίζεται η μέθοδος της διαίρεσης του Ελεάτη Ξένου με εκείνη που περιγράφει ο Πλάτωνας στον *Φαίδρο*; Ποια η επίδραση, τελικώς, των μεθόδων αυτών στην έννοια του Όντος;

Λίγο πριν από την ολοκλήρωση του κεφαλαίου, θα προσπαθήσουμε να αποκριθούμε στο εξής ερώτημα: Ο Σωκράτης στον *Θεαίτητο* και ο Ελεάτης Ξένος στον *Σοφιστή* αποτελούν προσωπίδα του ίδιου του Πλάτωνα; Αν όχι, γιατί συμβαίνει αυτό; Στο τέλος, θα αναφερθούμε στους σκοπούς, κατά την άποψή μας, του Πλάτωνα μέσα από όλη αυτή τη διαλεκτική αντιπαράθεση της δικής του θεωρίας των Ιδεών με τις φιλοσοφικές θεωρίες των προκατόχων και συγχρόνων του. Ο φιλόσοφος απλώς παρωδεί και γελοιοποιεί τους αντιπάλους του ή μήπως αποσκοπεί σε κάτι βαθύτερο μέσα από τον συνδυασμό του αστείου με το σοβαρό;

Στο **πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο** θα αποτιμηθούν τα ερευνητικά δεδομένα και θα εξαχθούν τα τελικά συμπεράσματα. Αφού συνοψίσουμε τις προθέσεις του Πλάτωνα μέσα από όλη αυτή τη διαλεκτική αντιπαραβολή των φιλοσοφικών θεωριών, θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε και στα υπόλοιπα τρία κεντρικά ερωτήματα που αποτελούσαν τη στοχοθεσία της μελέτης μας, τα ερωτήματα δηλαδή αναφορικά με τη φύση του Όντος, τη δυνατότητα γνώσης αυτού και την ύπαρξη ή μη κάποιας μεθόδου με την οποία προσεγγίζεται καλύτερα η αλήθεια. Το ευκαίο θα ήταν η έρευνά μας να έχει συμβάλει στο να «φωτισθεί» παράλληλα με όλες αυτές της πτυχές του ζητήματος και η ίδια η φύση της φιλοσοφίας και του φιλοσόφου και να επιβεβαιώσει έτσι την αρχική μας υπόθεση ότι όλη αυτή η διαλεκτική αντίθεση φιλοσοφικών θεωριών θα μπορούσε να συντελέσει στη μεγαλύτερη αποσαφήνιση

² Για παράδειγμα, η δυσκολία της πλατωνικής μεταφυσικής (το πρόβλημα της μέθεξης) θα αντιπαραβληθεί με εκείνη της ελεατικής μεταφυσικής (το πρόβλημα του μη όντος).

³ Πρόκειται για ένα στοιχείο το οποίο, επίσης, είτε δεν έχει τύχει της προσοχής της σύγχρονης έρευνας είτε, σε περίπτωση που έχει παρατηρηθεί, δεν έχει τονιστεί και αναλυθεί επαρκώς και δεν έχει διερευνηθεί βαθύτερα μέσα από τη συσχέτιση και των τριών υπό μελέτη διαλόγων.

όλων αυτών των καίριων για τη φιλοσοφία θεμάτων, που συνιστούν πρόκληση και για την ίδια τη φιλοσοφία διαχρονικά και τα οποία θα είναι φυσικά ιδωμένα από την οπτική ενός φιλοσόφου, ο οποίος, όπως πανθομολογείται, έχει ασκήσει τεράστια επιρροή σε όλη τη μεταγενέστερη από αυτόν φιλοσοφική σκέψη. Η κριτική του, συνεπώς, στη φιλοσοφία ίσως έχει βαρύνουσα σημασία για την ίδια τη φιλοσοφία.